

Csikány Tamás – Demeter Lajos – Egyed Ákos – Kedves Gyula – Urbán Aladár: „...siessünk kedves magyar hazánkot megoltalmazni.” Székely határőrök a magyarországi hadszíntereken 1848-ban. (Szerk. Csikány Tamás.)

(Timp – Militaria VIII. kötet.) Timp Kiadó, Budapest, 2008. 272 oldal.

Az 1848–1849. évi szabadságharc hadtörténetéről az elmúlt 160 évben vagy fél tucat összefoglaló, közel száz részmonográfia, nagyjából félszáz jobb-rosszabb életrajzi munka, több száz emlékirat, s több száz (vagy ezer) tanulmány és forrásközlemény jelent meg. Gyakran hallani azt a kérdést, hogy van-e még mit kutatni a „nagy év” katonai történetén, vagy a történészek csak önmagukat és egymást ismételtetik. Nos, úgy tűnik, a magyar hadtörténetírásnak jócskán vannak még adósságai és lehetőségei e téren – az előttünk fekvő karcsú kötet éppen ennek adja ékes tanúbizonyságát.

A szabadságharc hadseregéről eddig két önálló munka jelent meg. Mindkettő szövegét Barcy Zoltán írta, ám az első – amelynek illusztrációs anyaga Domonkos Imre festőművész munkája volt – a szerző neve nélkül jelent meg a Honvéd Levéltár kiadásában 1950-ben. A másik kötet szerzője szintén Barcy Zoltán volt, a képeket pedig Somogyi Győző festőművész jegyezte.¹ Ugyanakkor mindkét munka elsősorban az egyes alakulatok felszerelésére, egyenruhájára és fegyverzetére összpontosított, s nem adtak (nem is igen adhattak) választ arra a kérdésre, hogy a honvédsereg egyes fegyvernemeihez és csapatnemeihez pontosan hány alakulat tartozott, azaz például hány honvédtámaszpálya volt a szabadságharc gyalogságának. Természetesen az összefoglaló munkák szerzői is hosszabb-rövidebb terjedelemben foglalkoztak a honvédsereg felépítésével, alkotóelemeivel, de erre az egyszerűnek tűnő kérdésre a kutatás azóta sem adott választ.

Az egyes fegyver- és csapatnemek esetében monografikus összefoglalóval rendelkezünk a honvédtüzérségről, népszerű, de megbízható munkával a honvédsereg huszárságáról, s egy német nyelvű monográfiával a külföldi légiókról.² Urbán Aladárnak köszönhetően korszerű összefoglalással rendelkezünk a nemzetőrség, az önkéntes mozgó nemzetőrség és a honvédség felállításának és szervezésének első fél évről.³ Mindmáig hiányzik ugyanakkor a honvédsereg gyalogságának, s ezen belül az egyes csapatnemek (honvédek, határőrök, vadászok, véd-seregek stb.) történetének feldolgozása; nincs korszerű és levéltári kutatásokon alapuló összefoglalónk a műszaki csapatokról, a katonai egészségügyi rendszerről; s elkelne egy komolyabb feldolgozás a szabad- és önkéntes csapatok különböző

¹ Barczy 1950, 1986.

² A honvédtüzérségről: Csikány 2000. A huszárságról: Kedves 1992. A külföldi légiókról: Sitzler 1980.

³ Urbán 1973.

kategóriáiról, valamint a nemzetőrség 1848 októberétől 1849 augusztusáig terjedő történetéről.

Mindezen persze nem kell különösebben csodálkoznunk, hiszen a szabadságharc hadtörténetének levéltári kutatásokon alapuló feldolgozása csak a Monarchia felbomlása után vehette kezdetét, s az 1920–1940-es évek történetíróit inkább a politikatörténeti témák izgatták, a hadtörténészek pedig – egy-két kivételtől eltekintve⁴ – inkább a hadiesemények története, mint a szervezet- és alakulattörténet iránt mutattak érdeklődést.

Nem állunk sokkal jobban az egyes alakulatok történetével sem. A szabadságharc kb. 150–160 honvédszászlóalja közül talán ha 15–20-ról készült valamifajta alakulattörténet, ám ezek egy része nem levéltári kutatásokon, hanem egy-egy vagy több szereplő visszaemlékezésein, illetve a korábbi összefoglalók és helytörténeti munkák adatain alapszik. Levéltári anyagra épülő önálló kötet egyedül a szabolcsi 48. honvédszászlóalj, illetve a Hatvani-szabadsapat történetéről készült.⁵

Pedig az alakulattörténet mint műfaj, nem volt előzmények nélküli, ha nem is a magyar, de a „birodalmi” történetírásban. Az ezredtörténetek írásának hagyománya egészen az 1820–1830-as évekig megy vissza, bár 1848-ig alig fél tucat ilyen összefoglaló jelent meg. Az alakulattörténeti irodalom első nagy felvirágzása az 1850–1860-as évekre tehető, amikor egyre több alakulat parancsnoka érezte úgy, hogy az ő ezredének történetét is ideje lenne feldolgozni. Ezeket a munkákat hol az illető alakulat egy vagy több jó tollú beosztott tisztje, hol pedig hivatásos krónikások (Cajetan Pizzighelli, Gustav Amon von Treuenfest, Gustav Bartels, Edmund Finke, Ferdinand Strobl von Ravelsberg, Karl Kandelsdorfer) írták, ez utóbbiaknak köszönhetően több ilyen munkában a köztörténeti összefoglaló bekezdések szinte szó szerint megegyeznek.

Néhány alakulat esetében az adott ezred 1848–1849-es történetéről külön monográfiát vagy füzetet írtak.⁶ Ez természetesen csak a cs. kir. hadsereg oldalán vitézkedő alakulatokra vonatkozott; legalább is 1867-ig egyértelműen ez volt a helyzet. Csakhogy a cs. kir. hadsereg 12 huszárezredéből hat (1., 2., 3., 4., 6., 9.) teljes egészében, további három pedig eredeti állományának felével-kétharmadával (8., 10., 11., 12.) a honvédsereg soraiban küzdött. Ugyanez volt a helyzet a magyarországi soryalozezredek egy részével. Közülük a 2., 34., 39. és 60. mindhárom zászlóaljával, a 19., 32., 33., 37., 48. és 62. gyalozezredek a 3. zászlóaljukkal, a 61. és 62. gyalozezred ezen felül még néhány századdal a magyar oldalon harcolt; de még a venetói, tehát olasz legénységű 16. gyalozezred két zászlóalja (pontosabban, 10 százada) is egy ideig a magyar honvédsereget erősítette. Ugyanez mondható el az erdélyi határőr gyalozezredek közül a két székely (14. és 15.) ezredről. Miután ezek is cs. kir. alakulatok voltak, az ezredtörténetek íróinak valamit ezek krónikájával is kellett kezdeniük.

⁴ Például: Berkó 1926.

⁵ Kedves 2002; Hermann 1999.

⁶ *Geschichte des k. k. Linien-Infanterie-Regimentes Nr. 29...* 1851; Köveß 1851; Strack 1853; Oberbauer 1860; Wellenborn 1897.

Azon alakulatok esetében, ahol csupán egy zászlóalj vagy néhány század került a rebellesek oldalára, a helyzet könnyen megoldható volt. Az ezred krónikása hosszan és részletesen ecsetelte az 1. és 2. zászlóaljak itáliai, prágai vagy lengyeli és krakkói hőstetteit, röviden utalt arra, hogy a 3. zászlóalj a bonyolult politikai viszonyok közepette sajnos a magyar lázadók oldalára keveredett, s ha némi lelkiismeret szorult bele, egy-két oldalt szentelt ezek működésének is. Ezt általában úgy tette, hogy az 1848 októberéig terjedő haditetteiket részletesen ismertette, a továbbiak tekintetében pedig megelégedett az adott alakulat diszlokációjának és beosztásának leírásával, majd áttért a rebellió leverése utáni újjászervezés bemutatására.

A teljes állományával a magyar oldalra „keveredő” alakulatok krónikásai már nehezebb helyzetben voltak, hiszen nemigen volt kit dicsérni; főleg 1867 előtt nem is igen illett ezt tenni. Itt a jelenthette a kiutat, ha az ezred gránátos századai Itáliában szolgáltak; ezek haditetteiről szép hosszan lehetett írni. Miután a 15 magyarországi sorgegeezred két-két század gránátosa által alkotott öt zászlóaljból csupán egy szolgált Magyarországon, ez a „menekülési útvonal” is kézenfekvőnek látszott. A huszároknál általában csupán a Magyarországra kerülésig, vagy az 1848. október elejéig terjedő eseményeket ismertették, azt követően pedig az ezred azon tisztjeinek névsorát és haditetteit írták le, akik a nehéz körülmények közepette is hűek maradtak az összbirodalom ügyéhez.

1867 után némileg változott a helyzet: így a 60. gyalogezerd történetírója igen részletesen dolgozta fel az ezred három zászlóaljának hadi krónikáját, s megtalálta az alkalmat arra is, hogy a bécsi Hadilevéltárban (Kriegsarchiv) a magyar kutatók elől elzárt iratokat tegyen közzé.⁷ Viszonylag részletes és korrekt összefoglalót olvashatunk a 19. (Schwarzenberg) gyalogezerd 3. zászlóaljának magyarországi tetteiről, ami azért is figyelemre méltó, mert a 33 évvel korábban, a kiégzés előtt írott ezredtörténet még teljesen mellőzte e zászlóalj hadi krónikáját.⁸ Ugyanezt mondhatjuk el 37. (Mihály nagyherceg) gyalogezerd 3. zászlóaljának, valamint a 39. (Dom Miguel) gyalogezerdnek a történeti összefoglalóiról is.⁹

Megállapíthatjuk, hogy a legrosszabbul a szegény székely határőrök jártak. A két székely ezredet ugyanis 1849 után újjászervezték, majd 1851-ben – hasonlóan a két román határőrezredhez – feloszlatták, s sorgegeezredet szerveztek belőlük. Míg azonban a két román határőrezred ezredtörténeteiben hosszasan és bőségesen ismertették korábbi – így 1848–1849. évi – haditetteiket,¹⁰ addig a székelyek esetében az ezredtörténetek kezdő időpontja 1851 lett, s az előalakulatok korábbi történetéről a 6. gyalogezerd esetében csupán pár oldalas bevezető, 1848–49-es történetéről pedig egyetlen bekezdés, az 5. gyalogezerd-nél semmi sem került be az amúgy igen részletes ezredtörténeti munkákba.¹¹

⁷ Virtsolog 1871.

⁸ Weissenbacher 1896; Baumgarten–Langer 1863.

⁹ Finke 1896; Mayer 1875.

¹⁰ Treuenfest 1890, 1882; Schneider 1906.

¹¹ Wittinghausen 1890; Wellenreiter 1908.

Valamivel jobban jártak a 11. (Székely) huszárezred katonái; az ezrednek ugyanis egy osztálya – román legénységű lévén – az erdélyi cs. kir. hadtestet erősítette, s az ezredtörténet 1848–49-es fejezete az ő dicsőségüket örökítette meg.¹²

A székely határőrség szervezéséről (s az oly nevezetes madéfalvi veszedelemről) és első éveinek történetéről viszonylag gazdag és jó magyar nyelvű irodalom áll rendelkezésünkre (Teleki Domokos, Orbán Balázs, Szádeczky-Kardoss Samu, Orbán Balázs, Imreh István monográfiái és tanulmányai révén), ám a székely határőrezredek ezt követő ténykedésével a magyar szakirodalom nemigen foglalkozott; s ugyanezt mondhatjuk el 1848–1849-es történetükről is. Ez a kötet tehát, amely a magyarországi hadszíntéren 1848-ban harcoló székely alakulatok krónikáját tartalmazza, a maga nemében hiányt pótol – noha nem pótol minden hiányt. Így kívánatos lenne a folytatás és a bővítés – azaz az Erdélyben harcoló alakulatok hadi krónikájának, valamint a székely határőrezredek és a belőlük alakult (76–87.) honvédszászlóalj 1849. évi történetének feldolgozása.

A kötet hat tanulmányt tartalmaz. Urbán Aladár „A székely katonaság segítségül hívása 1848 májusában” című tanulmánya először a *Hadtörténelmi Közlemények* 1980. évi 3. számában, majd egy többszerzős tanulmánykötetben¹³ látott napvilágot. Noha több mint negyedszázada jelent meg, frissességéből mit sem veszített. Urbán meggyőzően bizonyítja, hogy Batthyány Lajos miniszterelnök (a nádor és a kormány tagjainak tudtával, de saját felelősségére) azért fordult 1848. május 19-én a székely ezredekhez, s azért hívta őket Magyarország segítségére, mert a kormánynak nem állt elegendő katona a rendelkezésére, a meglévő cs. kir. katonaság egy része is megbízhatatlan volt, s a délvidéki szerb mozgalmakról, illetve a Szerbia részéről fenyegető támadásról értesülve, a kormánynak azonnal kellett intézkednie a fenyegetett területek biztosításáról. Urbán hangsúlyozza, hogy Batthyány lépése formálisan szabálytalan, sőt, törvénytelen volt. A kormány ugyanis mindaddig nem rendelkezhetett az erdélyi katonasággal, amíg Magyarország és Erdély uniója nem valósult meg. Márpedig az erről dönteni hivatott erdélyi országgyűlés még össze sem ült, s magát az unió-törvényt csak május 29-én fogadta el, a törvénycikk uralkodói szentesítése pedig csak június 10-én történt meg.

Ennek ellenére – tekintettel arra, hogy a szerb mozgalmak a birodalom egységét veszélyeztették – az uralkodó május 29-én jóváhagyta Batthyány lépését, és István nádor teljhatalmát kiterjesztette Erdélyre is. Ez volt az utolsó olyan aktus, amikor még nem jelentkezett nyíltan a magyar és az osztrák kormány, illetve az ezt támogató Udvar ellentéte. Urbán részletesen ismerteti a Batthyány által a székelyek segítségül hívására küldött Hajnik Károly, Gál Sándor és Klapka György útját és ténykedését, az erdélyi hatóságok egy részének bizalmatlanságát. Összességében a küldetést nem tartja sikeresnek, hiszen a székely katonaság csak igen nagy késéssel, 1848 augusztusában érkezett meg a délvidéki hadszínterre; ugyanakkor a küldetés mégsem volt haszontalan, hiszen a kormányzatot fontos

¹² Treuenfest 1878.

¹³ Hermann–Urbán 2000.

információkhoz juttatta, népszerűsítette az önkéntes-állítás (azaz a későbbi honvédtoborzás) ügyét, s a küldöttek hasznos javaslatokat tettek a kormánynak az erdélyi határőrség felhasználásával és átszervezésével kapcsolatban.

Demeter Lajos „Batthyány miniszterelnök küldöttei Háromszéken” című közleménye néhány helyi adattal egészíti ki Urbán tanulmányát. A küldöttek által hozott felhívás viszonylagos visszhangtalanságának okát abban látja, hogy a székelység a határőri rendszer felszámolását várta a kormányzattól, ami nem történt meg; a székelyföldi jobbágynépesség egy része pedig azért volt csalódott, mert az erdélyi (illetve a magyarországi) jobbágyfelszabadítási törvény csak az úrbéres földekre terjedt ki, a majorságiakra nem. A szerző szerint a háromszéki jobbágyosság és szellemiség hozzáállása csak azután változott meg, hogy az október 16–18-i agyagfalvi gyűlés kimondta, „a Székelyföldnek minden egyes polgára jogban és kötelességben egyenlő”. (Ez *elvi jellegű* deklaráció volt, s a székelyföldi társadalmi problémák rendezése továbbra is függőben maradt, a hozzáállás megváltozását elsősorban az önvédelem kényszere hozta magával.)

Egyed Ákos összefoglaló igényű tanulmánya, „A székely határőrség az 1848–1849-es szabadságharcban Batthyány Lajos felhívásától a fegyverletélig” – ahogy ezt a szerző az első lábjegyzetben jelzi is, egy korábbi tanulmány¹⁴ felhasználásával készült. Egyed Ákos tanulmánya is érzékelteti a székely határőrséggel kapcsolatos paradoxont: a székelyek a határőrségi rendszer felszámolását várták a forradalomtól, azonban a forradalom önvédelme érdekében a magyar politikai elit nem nélkülözhetette a székely határőri rendszerben rejlő katonai előnyöket. A székelység csak a két határőrezred területéről 11 honvédszászlóaljat állított ki 1849-ben, a székely huszárezred – a két román legénységű századot nem számítva – teljes egészében a forradalom oldalára állt, s a székelyek ezeken kívül is tucatnyi alakulatot állítottak ki.

A Magyarországon bevetett székely alakulatok krónikáját Kedves Gyula „A csíki székely határőrök Magyarországon” című tanulmánya nyitja. A 14. (1. székely) határőrezred 1. zászlóalja csak 1848. augusztus 14-én indult meg a magyarországi hadszíntérre, törzstiszt nélkül. Kedves Gyula igen alapos áttekintést ad a tisztikar összetételéről, s ebből kiderül, hogy a törzstiszti kar egyetlen tagja sem volt magyar etnikumú, a főtisztek zöme viszont csíki és gyergyói születésű volt. A zászlóalj közel 1000 főt számlált, s szeptember 10-én érte el Aradot (9-én még részt vettek a máriaradnai búcsún is). Aradon két század hátra maradt, az 1–4. század 13-án érkezett meg a verbászi táborba. Szeptember 20-án részt vettek a szenttamási szerb tábor harmadik sikertelen ostromában (együtt a 15. határőrezred 1. zászlóaljával), s előbb ágyúfedezeten voltak, majd a visszavonulást fedezték. Ezt követően a négy század Ókérre, majd Futakra vonult. A 6. századot szeptember folyamán Versec védelmére vezényelték, s itt ki is tüntette magát a város szeptember 25-i védelmében. Ott voltak a strázsai (lagersdorfi) szerb tábor november 9-i bevételénél is, majd november 20. után

¹⁴ Egyed 1999.

visszaküldték őket Aradra. Az 5. század a bácskai Feketehegyre került, ahol október 8-án a szintén ott állomásozó székely huszárosztállyal együtt ők verték vissza a községet támadó szerbeket. November közepén az erdélyi válságos katonai helyzet miatt a háromfelé szakított alakulatot Aradra rendelték, hogy a másik székely zászlóaljjal próbálják meg a visszajutást Erdélybe a Maros völgyén keresztül. Az Aradon egyesülő zászlóalj részt vett az aradi várórség elleni december 4-i sikertelen rajtaütésben, majd 12-én az Erdélyből és Temesvárról érkező cs. kir. csapatok elleni balsikerű ütközetben. Ez utóbbi alkalommal előbb alaposan kudarcot vallottak az ágyúfedezeten, utóbb viszont ők fedezték a visszavonulókat. A zászlóaljat végül Gál László őrnagy különítményének soraiban 1849. január 10-én Zaránd megyébe vezényelték, itt csatlakozott Beke József őrnagy különítményéhez, majd az egyesült különítmény február 6-án indult meg Dévára, ahol csatlakozott Bem visszavonuló seregéhez. A szerző a február 9-i piski ütközetrel fejezi be a zászlóalj krónikáját.

A kötetet szerkesztőként is jegyző Csikány Tamás „A 15. (2. székely) határőr gyalogezred 1. zászlóalja Magyarországon 1848-ban” címmel a másik zászlóalj működéséről számol be. Ez az alakulat 954 főnyi létszámmal, Balás Konrád őrnagy vezetésével július 19-én (tehát közel egy hónappal a csíkiak előtt) indult meg Nagyenyedről a dél-magyarországi hadszíntérre. Augusztus 4-én érkeztek Szegedre, 11-én a verbászi táborba, s 19-én, majd szeptember 20-án részt vettek Szenttamás második és harmadik sikertelen ostromában. Az első alkalommal kiválóan viselték magukat, a második támadásnál viszont – Mészáros Lázár emlékiratai szerint – tévedésből állítólag az egyik támadó oszlopra lőttek. Az ütközetet követően a dunántúli táborba indították őket, de a pákozdi csatát – nem a saját hibájukból – lekésték, csak szeptember 30-án vagy október 1-jén Martonvásáron csatlakoztak a magyar főszereghez. Októberben ennek soraiban a Lajta mentén táboroztak, részt vettek a két sikertelen határátlépésben, majd az október 30-i schwechati csatában, a Mannswörth bevetelére indított támadásban. Ez alkalommal a támadó 2. pesti önkéntes mozgó nemzetőrszászlóalj támogatására rendelték ki őket. A csatát követően a székelyek is részt vettek a Balthasar Simunich altábornagy hadosztálya elleni akcióban, majd Pozsonyból Pestre, onnan az aradi táborba rendelték őket. A zászlóaljnak Pesten is jutott szerep: november 15-én többek között ők fegyverezték le e korábban Lipótváron szolgáló, szintén Erdélyből kihozott román határőrszászlóalj négy századát. Pestről Szolnokon át Aradra rendelték őket, azonban a zászlóalj nagyobb része Török-szentmiklóson felmondta az engedmességet, és egyenesen Nagyváradnak vette az útját, hogy mielőbb Erdélybe vonulhasson; a tisztikar és a legénység megmaradt része pedig Orosházán át Aradnak vonult. A történetből hadbíróági vizsgálat lett, az alakulat azonban végül elérte, amit akart: az észak-erdélyi csapatokhoz csatlakozva vett részt Bem téli hadjáratában.

A kötet utolsó tanulmányát „A székely huszárok Magyarországon” címmel Kedves Gyula írta. A székely lovasság útnak indítása ellen Puchner altábornagy, főhadparancsnok a végsőkig tiltakozott, miután még Magyarországon

27 gyalogzászlóaljra 10 lovasezred jutott, addig Erdélyben ez az arány 16:3 volt. Márpedig a megélénkülő népmozgalmakra gyorsan reagálni csak elegendő lovaság birtokában lehetett. Az útba indítást akadályozta a rossz lóállomány és a létszámihiány is; így a 369 főnyi hadilétszám helyett összesen 221 fő indult el július 29-én Fogarasról a szegedi táborba. A két századot először Futakra, majd – hasonlóan a 14. (1. székely) határőrezred 1. zászlóaljának négy századához – Feketehegyre vezényelték. Noha Mészáros Lázár hadügyminiszter emlékirataiban meglehetősen lebecsülően nyilatkozott róluk, október 9-én Feketehegyenél alaposan kitétek magukért a községre támadó szerbek elleni harcban. A hónap közepétől a Verbász és Óbecse közötti vonalat biztosították, majd novemberben ismét Feketehegyen vonták őket össze. Noha a terv szerint nekik is Aradra kellett volna vonulniuk, Litsken Lajos százados, az ideiglenes osztályparancsnok Feketehegyről nem Aradnak, hanem Nagyváradnak vette az útját. Az önkényes elvonulás és útvonalválasztás következménye ezúttal is vizsgálat lett, ám különösebb következmények nélkül. Az osztály Nagyváradról Feketetóra került, s itt csatlakozott az észak-erdélyi hadsereghez, illetve az időközben 136 harcképes főre csökkent osztályt itt egészítették ki hadilétszámmal.

Siker vagy kudarc volt-e a székelyek magyarországi szereplése? A kötet bevezetőjében Csikány Tamás joggal hivatkozik arra, hogy a kihozott alakulatok alkalmi, komoly harci tapasztalattal nem rendelkező kötelékek voltak, amelyek az októberi román néplázadás után legszívesebben mielőbb hazatértek volna. Mint a kötet tanulmányaiból is kitűnik, a hadszíntéren becsülettel megállták a helyüket, ha jól vezették őket és végrehajtható feladatot kaptak. Kudarcaik vagy inkább viszonylagos sikertelenségük okai nem annyira bennük, mint a körülményekben: a szerb felkelők szokatlan taktikájában, a délvidéki katonai felső vezetés alkalmatlanságában vagy félszívű hozzáállásában, a bizonytalan politikai körülményekben keresendők. Szenttamásnál nem annyira ők, mint a cs. kir. gyalogság hagyományos taktikája mondott csődöt. A fegyvernemek együttműködésének hiánya nem az ő rovásukra írandó, hiszen energikus parancsnok alatt Versecnél, Feketehegyenél, Strázsánál jól megállták a helyüket, s a december 12-i aradi csorbát még aznap ki is köszörülték.

A kötet külön értéke, hogy a tanulmányokat 75, nagyjából kiadatlan forrás közlésével is kiegészíti. Az okmányokat Csikány Tamás, Demeter Lajos, Demeter László és Németh György válogatták. A kiadott források Urbán Aladár „Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai című kétkötetes gyűjteményében, valamint a „Kossuth Lajos összes munkái” sorozat XIII. kötetében jelentek meg; Balás Konrád emlékiratát pedig Demeter László közölte a „Határvidék 1762–1918” című kiadvány második kötetében. A 6. okmány Egyed Ákos „1848 erdélyi magyar vezéralakjai” című kötetében is napvilágot látott.¹⁵

¹⁵ Urbán 1999; *Kossuth Lajos összes munkái*. XIII. kötet. 1952; Demeter (szerk.) 2006; Egyed 2004.

A szerzők ugyanakkor sajnálatos módon mellőzték a „Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania” című sorozat 4–5. kötetit, noha azokban több olyan okmány nyomtatásban is megjelent, amelyekre levéltári jelzet alapján egyébként hivatkoznak. Urbán Aladár említett kétkötetes dokumentumköteté más rövidítéssel szerepel a kötet tanulmányaiban, illetve az okmányok jelzeteinél.

Kimondottan szerencsétlenül sikerült a 22. (német nyelvű) okmány fordítása; Aulich alezredesből (Oberstlieutenant) például főhadnaggy (Oberlieutenant) lett; az ismeretlenként „azonosított”, Szenttamásnál elesett Orczy keresztnéve István; az ismeretlen „M.” pedig – mint ez a 230. oldalon olvashatókból kiderül – Ignaz Marx (vagy Marx Ignác), a 2. (Sándor) gyalogezred századosa.

A hadügyminisztérium iratanyagából a fogalmazvány alapján közölt okmányok némelyikénél a fejlécben a fogalmazó vagy az osztályfőnök szerepel aláíróként (52–53., 56. számú), holott nyilvánvalóan nem ők, hanem a miniszter írta alá a tisztázatokat. A 58. okmány fordításában nyilvánvalóan téves az Országos Honvédelmi Bizottmány rendeletére való hivatkozás, hiszen a hivatkozott iktatószámból nyilvánvaló, hogy az 56. szám alatt közölt hadügyminisztériumi kiadványról van szó.

Nyilván a leadási határidő közeledése okozta, hogy a 15. (2. székely) határőrezred 1. zászlóalj a november 16-i indulási parancsmódosítás után szeptember 17-én kapott végleges menetparancsot, s az elkövetkező bekezdésekben folyamatosan két hónappal korábbi dátumok szerepelnek. Felemlégethetnénk még a nagyszámú nyomdahiát, de mindez némileg méltatlan lenne a kötet szerzőivel szemben. Hiszen a kötet összképét nem ezek határozzák meg, hanem az a tudományos nyereség, amelyet egy sokak által idejétműltnak gondolt, de a hadtörténetírásban nélkülözhetetlen műfaj gyarapításával a szerzők létrehoztak. A kötet megjelentetését a Batthyány-emlékév alkalmából a Balassi Intézet és a Nemzeti Évfordulók Titkárság támogatta.

Hermann Róbert

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Barczy Zoltán 1950: *1848–49. A szabadságharc katonáinak egyenruhái*. Budapest.
 Barczy Zoltán 1986: *A szabadságharc hadserege*. Budapest.
 Baumgarten – Langer 1863: *Geschichte des kaiserl. – königl. Kronprinz Erzherzog Rudolf 19. Linien- Infanterie-Regiments*. Graz.
 Berkó István 1926: Az 1848/49. évi magyar szabadságharc olasz légiója. *Hadtörténelmi Közlemények* 443–479. (Önálló kiadványként: Budapest, 1929.)
 Csikány Tamás 2000: *Honvédtüzérség az 1848–49-es szabadságharcban. Segédkönyvek a hadtörténet tanulmányozásához*. Budapest.

- Demeter László (szerk.) 2006: *Határvidék 1762–1918*. Sepsiszentgyörgy.
- Egyed Ákos 1999: A székely határőrség az 1848–1849-es forradalomban és szabadságharcban. A határőrezredek útja Puchner generálistól Bem tábornokig. In: *Emlékkönyv Imreh István 80. születésnapjára*. Kolozsvár.
- Egyed Ákos 2004: *1848 erdélyi magyar vezéralakjai*. (Erdély emlékezete.) Marosvásárhely.
- Finke, Edmund 1896: *Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regimentes Nr. 37. Erzherzog Joseph*. Band II. Wien.
- Geschichte des k. k. Linien-Infanterie-Regimentes Nr. 29. G. Ritter von Schönhals in den Jahren 1848/49*. Troppau, 1851.
- Hermann Róbert – Urbán Aladár – Borsi-Kálmán Béla 2000: *A kompromisszumok embere. Tanulmányok Klapka György tábornok (1820–1892) életéről*. (Az előszót írta Csetri Elek.) Bukarest – Kolozsvár.
- Hermann Róbert 1999: *Az abrudbányai tragédia 1849. Hatvani Imre szabadságharcvezér és a magyar–román megbékélés megghiúsulása*. Budapest.
- Kedves Gyula 2002: „Szabolcs a hazáért”. *A 48. honvéd zászlóalj története az 1848–49-es szabadságharcban*. Budapest.
- Kedves Gyula 1992: *A szabadságharc hadserege I. A lovasság*. Budapest. (2. kiadás: 1998.) *Kossuth Lajos összes munkái*. XIII. kötet. (Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. I.) (S. a. r. Barta István.) Budapest, 1952.
- Köveß, Arnold 1851: *Das kaiserl. königl. österreichische 58-te Linien-Infanterie-Regiment Erzherzog Stephan in den Jahren 1848 und 1849*. Wien.
- Mayer, Ferdinand 1875: *Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Nr. 39. gegenwärtig Großfürst Alexis von Rußland von seiner Errichtung 1756 bis Ende 1875*. Wien.
- Oberbauer, Ludwig Carl 1860: *Das erste Landwehr-Bataillon des 30. Linien-Infanterie Regimentes Graf Nugent, vom Jahre 1848 bis zu dessen Auflösung im Jahre 1852. Fragment der Regimentes-Geschichte*. Lemberg.
- Schneider, Michael 1906: *Geschichte des k. u. k. Infanterieregiments No. 63*. Bistritz.
- Sitzler, Katrin 1980: *Solidarität oder Söldnertum. Die ausländischen Freiwilligenverbände im ungarischen Unabhängigkeitskrieg 1848–1849*. (Studien zur Militärgeschichte, Militärwissenschaft und Konfliktforschung. Band 24.) Osnabrück.
- Strack, Joseph 1853: *Das Tiroler Jägerregiment Kaiser Franz Josef I. in den Jahren 1848 und 1849*. Wien.
- Treuenfest, Gustav Ritter Amon von 1878: *Geschichte des k. k. 11. Huszaren-Regimentes Herzog Alexander v. Württemberg 1762 bis 1850 Székler Grenz-Huszaren*. Wien.
- Treuenfest, Gustav Ritter Amon von 1882: *Geschichte des k. k. Infanterie Regimentes Nr. 50. Friedrich Wilhelm Ludwig Grossherzog von Baden. 1762 bis 1850 zweites Siebenbürger Romanen-Grenz-Infanterie-Regiment Nr. 17*. Wien.
- Treuenfest, Gustav Ritter Amon von 1890: *Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regimentes Nr. 46. Feldzeugmeister Géza Frh. Fejérváry de Komlós-Keresztes 1762 bis 1850 erstes Siebenbürger Romanen-Grenz-Regiment Nr. 16*. Wien.
- Urbán Aladár 1999: *Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai*. Budapest.
- Urbán Aladár 1973: *A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán*. Budapest.
- Virtzolog, Coloman Rupprecht von 1871: *Geschichte des k. k. 60. Linien-Infanterie-Regimentes gegenwärtig Gustav Prinz von Wasa*. Wien.

- Weissenbacher, Victor 1896: *Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regimentes Nr. 19. Erzherzog Franz Ferdinand von der Errichtung 1734 bis 1896*. Wien.
- Wellenborn, Carl Fischer von 1897: *Graf Civalart-Uhlanen in den Jahren 1848 und 1849*. Wien.
- Wellenreiter, Julius 1908: *Geschichte des k. und k. Infanterieregiments Karl I., König von Rumänien Nr. 6. 1851–1907*. Budapest.
- Wittinghausen, Heinrich Filek von und Szatmárvár 1890: *Geschichte des k. und k. Infanterie-Regiments No. 5., von seiner Errichtung bis zur Ernennung des Theodor Braumüller von Tannbruck zum Oberst-Inhaber des Regimentes 1851–1889*. Wien.